

Lenka J. Budilová – Gabriela Fatková – Lukáš Hanus – Marek Jakoubek – Michal Pavlásek, BALKÁN A MIGRACE. NA KŘÍŽOVATCE ANTROPOLOGICKÝCH PERSPEKTIV. *AntropoWeb, Praha 2011, 152 s.*–

Koncem roku 2011 vyšla první česká publikace zabývající se migracemi na Balkáně z antropologického hlediska. Kolektivní monografii *Balkán a migrace. Na křižovatce antropologických perspektiv*, která má kromě tištěné podoby elektronickou, na internetu volně přístupnou verzi (http://antropologie.zcu.cz/media/document/balkan_a_migrace_2011.pdf), vydal AntropoWeb jako první svazek AntropoEdice. Na přední obálce tištěné verze je stylizovaná fotografie muže se sluchátký a mikrofonem. Kabel, jenž „vede“ na zadní obálku, končí opět sluchátký, která má na uších starší venkovská žena. Komunikují spolu na dálku, nejspíš po internetu, přes Skype. Ilustrace symbolizuje každodennost mnoha společenství současného Balkánu – masový odchod práceschopných lidí z některých regionů, nejčastěji z ekonomických důvodů. Pohyby obyvatelstva byly na Balkáně běžnou součástí každodennosti od dávnověku, předkládaná monografie se věnuje především problematice 20. a počátku 21. století.

Lenka J. Budilová, Gabriela Fatková, Lukáš Hanus, Marek Jakoubek a Michal Pavlásek jsou antropologicky orientovaní badatelé, které spojuje dlouhodobý zájem o terénní výzkumy na Balkáně. V roce 2011 napsali monografii o pěti kapitolách, jejichž společným jmenovatelem jsou kromě

migrací také dlouhodobé terénní výzkumy. Dalším shodným rysem je pozornost upřená na minoritní společenství na Balkáně (Češi, Karakačani) – nikdo z autorů se nevěnuje majoritnímu obyvatelstvu některé z balkánských zemí. Fenomén migrace, jak píší v úvodu sami autoři, se v monografii dotýká rozličných skupin a nabývá rozmanitého charakteru. Je pozoruhodné, že hned čtyři z pěti kapitol jsou věnovány českým krajanským komunitám na Balkáně, respektive v Bulharsku a v Rumunsku. Téma krajanských komunit ve dvou zmíněných zemích je v posledních několika letech přehodnocováno, a to především v rovině etnické a národní klasifikace, v rovině motivační i ve světle globalizačních přeměn v posledních dvaceti letech. K této reflexi významně přispívá také recenzovaná publikace. Nabízí se otázka, zda pátý příspěvek, zabývající se migrací bulharských Karakačanů, není v monografii umístěn trochu neústrojně. Sporné je též zařazení dvou příspěvků o Čechích z bulharského Vojvodova – o nich bylo jinde napsáno již mnoho. Z výše uvedeného navíc vyplývá, že současné – alespoň ty publikované – české terénní výzkumy na Balkáně se zaměřují spíše na krajany. Pokud je v domácí odborné produkci jen hrstka antropologicky profilovaných studií, založených na vlastním terénním výzkumu (s. 10), pak lze ty, které se zabývají nekrajanským tématem, opravdu spočítat na prstech jedné ruky.

Všechny kapitoly monografie vycházejí z dlouhodobých projektů jednotlivých autorů a navazují na jejich rozsáhlou publikační činnost o daných komunitách. Knihu

zahajuje Lenka J. Budilová kapitolou *Pro víru nebo za půdou? Několik poznámek k migračním motivacím bulharských Čechů*. V její první části autorka uvádí čtyři hlavní momenty migrační historie této komunity: odchod z českých zemí do Banátu, z Banátu do Bulharska, migrace z Vojvodova do Argentiny a z Vojvodova do obce Belinci. Nejrozsáhlejší migrační vlně, tj. odchodu bulharských Čechů po 2. světové válce do československého pohraničí, se v následné analýze záměrně nevěnuje, hlouběji rozebírá motivační pohnutky k emigraci do Argentiny a do vsi Belinci v severovýchodním Bulharsku. Na základě náboženského a hospodářského vývoje ve Vojvodovu nabízí reinterpretaci – dříve uváděné jednoznačné ekonomické důvody doplňuje o vzájemně propojené náboženské a sociální motivace.

Výsledky svých výzkumů pak prezentuje Gabriela Fatková studií *Jedna opomenutá kapitola ekonomické migrace mezi Bulharskem a Řeckem: Bulharští Karakačaní ve spleti řeckého nacionalismu*, v níž se zaměřuje na strategie a vzorce pracovních migrací Karakačanů. Z důvodu vzdálenosti tématu českému čtenáři autorka správně začíná svůj příspěvek přehlednou charakteristikou emigrace z Bulharska po roce 1989 a imigrace do Řecka ve stejném období. Vedle pohybů osob sleduje také remittance – toky finančních, hmotných a sociálních prostředků z hostitelského státu do státu domovského, které spojují emigranta s místem jeho původu. Až poté přistupuje k představení samotných Karakačanů – původně kočovných pastevců hovořících řecky, dnes usazených v Bulharsku a v Řecku – a jejich konkrétních migračních strategií a motivací, které jsou podle autorky výhradně ekonomické.

Velkou pozornost věnuje identitě a životním strategiím Karakačanů vůbec. Dále popisuje strategii „rychle vydělat a nic neutratit“, typickou nejen pro Karakačany, ale – a to už nezmiňuje – pro velkou většinu balkánských sezonních pracovních migrantů.

Kapitola třetí, příspěvek Lukáše Hanuse *Přechod české krajanské komunity z obce Gerník (Rumunsko) do transnacionálního momentu*, pojednává „o úskalí fenoménu reemigrace v současné sociální vědě na příkladu českých krajanů z rumunského Banátu“ (s. 61). V úvodním zhodnocení dosavadního vědeckého pohledu na krajanské diasporu se autor vymezuje vůči dosud převažující nacionální interpretaci. Navrhuje posun studia krajanských komunit z lokální roviny do roviny transnacionální. Právě transnacionalismus je klíčovým pojmem celé studie. Součástí každodenního života obyvatel českých vesnic v Rumunsku se v posledních letech stala emigrace – odchod do České republiky. Jádro studie spočívá v analýze porevoluční „reemigrace“ krajanů z Rumunska do České republiky, s podrobným vhladem do situace obyvatel obce Gerník. Autor zde kromě samotného průběhu migrací sleduje motivace k emigraci, sociální změny způsobené následkem migrací, pohyb remitancí, rozvoj mocenských struktur či mezigenerační konflikty.

Čtvrtá kapitola znamená návrat k problematice Čechů v Bulharsku. Marek Jakoubek hned v úvodu studie *„Cesta do Prahy“ vojvodovského Čecha Petra Dobiáše (Příspěvek ke studiu přesídlení vojvodovských Čechů z Bulharska do Československa v letech 1949–1950)* konstatuje, že psát o Vojvodovu není snadné (s. 92), a to v důsledku „publikační exploze“

o dané oblasti v několika posledních letech. Jakoubkův příspěvek přináší další střípek do mnohotvárné vojvodovské mozaiky: prezentuje dosud neznámý pramen. Uvádí faktografické údaje o poválečné „reemigraci“ Čechů z bulharské vesnice Vojvodovo do Československa a hodnotí také motivy této migrace, čímž – zřejmě nikoli náhodou – navazuje na první kapitolu, kde Lenka J. Budilová právě tuto část migrační historie bulharských, resp. vojvodovských Čechů záměrně nechává stranou. V edici je prezentován také samotný pramen, doplněný o charakteristiku osobnosti autora tohoto „cestovního deníčku“.

Monografii uzavírá kapitola Michala Pavláška *Obec Svatá Helena jako vinice Boží misíemi oplocená. Krůčky k přehodnocení chápání české (e)migrace na Balkáně*. V úvodu autor podobně jako Lukáš Hanus reviduje dosavadní bádání o krajanech a ustanovenou terminologii (pojmy jako *krajané*, *krajanství*, *Češi v zahraničí*) a usiluje o překonání převažujícího metodologického nacionalismu. Jako protipól dosavadního vnímání krajanů v etnických či národních klasifikacích (tedy jako vzdálené „součásti českého národa“) navrhuje bádát v perspektivě transnacionalismu a především v religijní dimenzi. Zdůrazňuje, že vazby českého státu na české diaspory byly často budovány v rovině šíření a přijímání náboženské ideologie, tedy že jednotlivé geograficky vzdálené komunity spojovalo pouto víry a ne etnické či národní povědomí. Tématem studie je konstrukce skupinových hranic obyvatel obce Svatá Helena v rumunském Banátu pro období let 1904–1939, kterou autor formuluje na základě interpretace nepublikovaných archivních pramenů církevní provenience.

Z výše uvedeného výtahu jednotlivých kapitol by nevyplývalo, že se jedná o konceptuálně zamýšlenou monografii. Všechny kapitoly však spojují tři faktory: lokální – Bulharsko, Rumunsko, částečně Řecko; metodologický – terénní a archivní výzkum v konkrétních lokalitách, a tematický – migrace marginálních populací, na kterých lze dobře sledovat současné adaptační procesy. Přínos publikace spatřuji především ve výstižné formulaci soudobého krajanského diskurzu, nastínění aktuální problematiky migračních studií a v obrácení pozornosti k Balkánu – tradičnímu a v současnosti poněkud opomíjenému terénu českých společenských věd.

Barbora Machová (FF MU, Brno)

Gabriela Dudeková a kol., NA CESTE K MODERNEJ ŽENE. KAPITOLY Z DEJÍN RODOVÝCH VZŤAHOV NA SLOVENSKU. Veda, Bratislava 2011, 773 s.–

Slovenské společenské a humanitní vědy se v poslední době mohou pochlubit hned několika vynikajícími týmovými (ale též interdisciplinárními) monografiemi. Přímo ukázkovou prací je obsáhlá monografie z oblasti gender history, která vznikla pod vedením přední slovenské historičky Gabriely Dudekové v rámci CEVKOMSD (Centrum excelentnosti výskumu klíčových otázok moderných slovenských dejín), s grantovou podporou VEGA. Na monografii se podílely tři desítky autorů z různých oborů: historie, literární věda, etnologie, historická antropologie, historická demografie, kunsthistorie, sociologie. Jak název napovídá, důraz je tu kladen